

BANKŲ KONSOLIDACIJOS PROCESAS IR ĮTAKA FINANSŲ STABILUMUI

Lina Novickytė

Vilniaus universitetas

El. paštas: Lina.Novickyte@ef.vu.lt

Santrauka. Globalizacija pasaulinėse rinkose sudaro sąlygas atsirasti ir vykti įvairiems integracijos procesams regionuose. Šiame straipsnyje nagrinėjamas vienas iš integracijos reiškinių – konsolidacijos procesas. Pastebima, kad konsolidacija ne visada teikia naudos finansų sektoriui, todėl bandoma įvertinti vykstančių susiliejimų ir įsigijimų sandorių bankų sektoriuje įtaką finansų stabilumui. Analizuojamos ir pateikiamos dažniausiai konsolidaciją skatinančios priežastys Europos finansų tarpininkų sektoriuje, taip pat vertinamas galimas Europos rinkos harmonizavimo poveikis bankų sektoriui. Atlikta Lietuvos bankininkystės sektoriaus stabilumo analizė, remiantis Vokietijos ekonomistų atliktų tyrimų metodika. Pateikiamos galimybės vykti konsolidacijos procesams tiek Europos, tiek Lietuvos finansų sektoriuose.

Reikšminiai žodžiai: bankų konsolidacija, finansų stabilumas, susiliejimai, įsigijimai.

Įvadas

Per pastaruosius keletą dešimtmečių finansų plėtra esmingai didėjo. Tokią plėtrą labiausiai lėmė technologijų kaita, finansų rinkų reglamentavimo panaikinimas ir naujų finansinių instrumentų atsiradimas. Ši finansų rinkų plėtra verčia finansų institucijas ieškoti galimybių, kaip efektyviai valdyti turimus išteklius ir teikiant paslaugas siekti masto ekonomijos efekto. Tai skatina geriau pamąstyti apie finansų institucijų veiklos efektyvumą lemiančius veiksnius, nes šiandienos finansų pasaulis yra neišvaiduojamas be efektyviai ir sklandžiai veikiančios finansų sistemos.

Sparti finansų rinkų globalizacija Europos erdvėje sudaro palankias sąlygas siekti masto ekonomijos naudos, o tai gali lemti ir papildomas bankų sektoriaus galimybes bei norus įgyvendinti susiliejimus ir įsigijimus.

Tačiau pastarojo meto sukrėtimai finansų rinkose skatina geriau atsižvelgti į finansų sistemos stabilumą ir tvarumą.

Todėl šiame straipsnyje bandoma aptarti priežastis, dėl kurių dažniausiai vyksta bankų susijungimai ir įsigijimai, tokių sandorių įtaką ir keliamus iššūkius bankininkystės ir finansų sektoriaus stabilumui.

Siekiant nustatyti galimas priežastis jungtis bankams ir tokių susijungimų įtaką finansų sektoriui, yra atliekama mokslinės literatūros analizė ir sintezė, statistinių duomenų analizė, koreliacinė, regresinė analizė.

Finansų sistemos stabilumo teoriniai aspektai

Įvairūs autoriai finansų stabilumą apibrėžia įvairiai, todėl finansų sistemos stabilumas neturi vieno apibrėžimo.

Europos centrinis bankas finansinį stabilumą apibūdina kaip sąlygą, kai finansų sistema – finansų tarpininkai, finansų rinkos ir finansų rinkų infrastruktūra – gali atlaikyti smūgius, sumažindama galimų sutrikimų tikimybę, atlikdama finansų tarpininkavimo funkciją, kai pastebimai pablogėja išteklių perskirstymas iš lėšas taupančiųjų link pelningų investavimo galimybių (Financial stability review 2009).

Europos centrinis bankas finansų sistemą laiko stabilia, jei ji atitinka šias charakteristikas:

1. Finansinė sistema turėtų sugebėti veiksmingai ir sklandžiai perskirstyti finansinius išteklius tarp indėlininkų ir investuotojų.

2. Galimos pasireikšti finansų rizikos rūšys turėtų būti tinkamai ir pagrįstai įvertintos bei gerai valdomos.

3. Finansų sistema privalo tenkinti tokias sąlygas, kad galėtų tinkamai reaguoti į galimus ekonomikos netikėtumus ir sukrėtimus.

Jei bent vienos iš šių sąlygų nėra, tikėtina, kad finansų sistema juda mažiau stabilia kryptimi ir tam tikru metu gali įvykti finansų sistemos griūtis ir būti pažeistas finansų tvarumas.

Tarptautinio valiutos fondo ekonomistas Schinasi (2004) pateikia šiek tiek kitoki finansų stabilumo apibrėžimą: finansinis stabilumas yra situacija, kai visi ekonominiai mechanizmai – įkainojimo, paskirstymo (perskirstymo ir finansinės rizikos (kredito, likvidumo, rinkos ir kt.) valdymo – veikia pakankamai gerai, kad prisidėtų prie tvarios ekonomikos veiklos. Ši sąvoka iš esmės panaši į Europos centrinio banko pateikiamą apibrėžimą, tačiau kartu yra pabrėžiama ir tvari šalies (regiono, sektoriaus) veikla.

Finansų sistemos stabilumą galima apibrėžti kaip finansų sistemos gebėjimą efektyviai sukaupti lėšų, atremti ekonomikos šoką ir išvengti finansų sistemos sutrikimų. Taip pat stabilia sistema gali būti laikoma sąlyga, kuria užtikrinama tvari finansų sistema, galinti atlaikyti ekonominius sukrėtimus ir kartu garantuoti veiksmingą tarpininkavimą, užtikrinti savalaikį atsiskaitymų įvykdymą ir rizikos diversifikavimą.

Vienas iš stabilios finansų sistemos veiklos rodiklių yra sklaidi bankininkystės sektoriaus veikla, nes bankai, būdami vieni iš aktyviausių finansų sistemos dalyvių, perskirsto didelę dalį laisvų lėšų ieškodami kuo didesnės grąžos. Taip pat jie, būdami komerciniai subjektai, ieško galimybių kuo efektyviau valdyti savo išteklius ir kuo mažesnėmis išlaidomis gauti didesnę naudą savo akcininkams, gali sukelti nepageidaujamų pasekmių visam finansų sektoriui. Vienas iš bankų veiklos optimizavimo tikslų – siekti masto ekonomijos įvairiose veiklos srityse. Toks siekis dažniausiai yra pagrindinė priežastis vyksti konsolidacijai bankų sektoriuje. Ypač pastaraisiais metais Europoje buvo pastebima bankų susiliejimų ir įsigijimų sandorių skaičiaus augimas kaip viena iš galimybių konsoliduoti savo veiklą. Vakarų Europoje tokių sandorių augimo (susijungimo) atsirado įvedus eurą (Uhde, Heimeshohh 2009). Kitame šio straipsnio skyriuje pateiktos galimos priežastys, dėl kurių bankai nusprendžia sieti savo veiklą ir ieškoti palankesnių veiklos sąlygų.

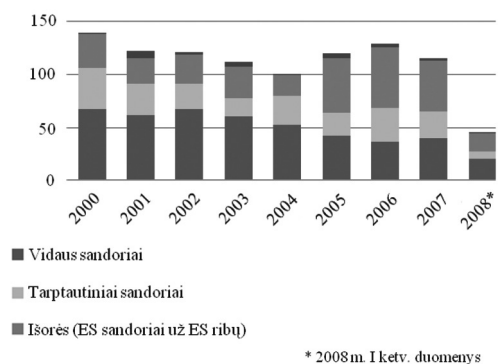
Priežastys, skatinančios konsolidacijos procesus finansų sektoriuje ir finansų stabilumas

Bendros Europos rinkos sukūrimas bei griežto bankininkystės sektoriaus reglamentavimo panaikinimas Europos Sąjungos (toliau – ES) šalyse paskatino vyksti susiliejimų ir įsigijimų sandoriams finansų sektoriuje. Tai patvirtina ir pastebima ES esančių finansų institucijų mažėjimo tendencija (EU banking structures 2008) – nuo 12 256 (1985 m.) finansų institucijų iki 8348 (2007 m.) finansų institucijų.

Šiuo metu ES bankų sektoriaus konsolidavimo procesai glaudžiai susiję su ES vidaus rinkoje vykstančiais susiliejimų ir įsigijimų sandoriais. Matoma, kad pastaraisiais metais kaip tik daugiau tokių sandorių vyko ES vidaus erdvėje (ir kai kuriose ES šalyse narėse) (1 pav.).

Itin svarbią reikšmę Europos bankininkystės sektoriaus konsolidavimo srityje ateityje gali turėti XXI a. pr. priimti esminiai Europos rinkos reguliavimo ir harmonizavimo teisės aktai – tai Mokėjimo paslaugų vidaus rinkoje direktyva ir ES finansinių rinkų direktyva (Skinner 2007). Mokėjimo paslaugų vidaus rinkoje direktyvos

rezultatas – siekis sukurti Bendrąją mokėjimų eurais erdvę, kurioje „privatūs klientai, įmonės ir kiti ekonomikos subjektai, nepriklausomai nuo jų buvimo vietos, galės siųsti ir gauti nacionalinius ir tarptautinius mokėjimo pavedimus eurais, jiems taikant vienodas pagrindines sąlygas, teises ir išsipareigojimus“ (EPC Roadmap 2005). Taip pat yra apibrėžtas ir pagrindinis tokios erdvės tikslas – kurti integruotą, konkurencingą ir šiuolaikinę mažmeninių mokėjimų rinką visiems mokėjimams negrynaisiais pinigais, kuri ilgainiui būtų tvarkoma tik elektroniniu būdu. Taigi ne grynujų pinigų atsiskaitymams naudojamų priemonių skverbtis ateityje galėtų paskatinti vyksti ES finansinių tarpininkų konsolidacijos procesus.

1 pav. Europos Sąjungoje įvykusių susiliejimų ir įsigijimų bankininkystės sektoriuje 2000–2008 m. skaičius (šaltinis: EU Banking Structures)

Fig. 1. Bank M&As in EU, number of transaction (Source: EU Banking Structures)

Nors pastaraisiais metais ES rinkoje susiliejimų ir įsigijimų sandorių skaičius mažėja, vis dėl to rinkoje vyksta įvairūs sandoriai. Taip pat ES bendrojoje politikoje numatyti veiksniai kurti integruotą rinką ateityje gali paskatinti ir sudaryti galimybes vyksti tokiems sandoriams. Taigi Europos finansų sektoriaus konsolidacija ir jame vykstantys įsigijimų sandoriai skatina tiek mokslininkus, tiek analitikus nagrinėti šį reiškinį ir kartu vertinti, kokios galimos pasekmės ir kokių rezultatų gali duoti šis veiksnys. Ypač svarbu nustatyti šio konsolidacijos proceso įtaką finansų sektoriui, jo stabilumui ir, žinoma, kiekvienam šio sektoriaus dalyviui.

Literatūroje (Berger *et al* 2000; Possible effect... 1999) yra nurodoma, kad tiek Europos erdvėje, tiek pasaulyje daugiausia bankų konsolidacijos procesus lemia veiklos efektyvumo siekimas. Buvo norima jungti kelis bankus ar kitas finansų institucijas į vieną darinį, kuris pasinaudodamas savo dydžiu sugebėdavo klientams paslaugas teikti pigiau, o kartu ir būdavo optimizuojamas

naujo darinio – banko ar kitos finansų institucijos – filialų, atstovybių tinklas.

Taip pat yra teigiama (Dermine 1999, 2002; Hernando *et al* 2009), kad egzistuoja įvairios priežastys, kurios skatina vykti susiliejimų ir išsigijimų sandorius bankų sektoriuje. Apskritai tokius sandorius lemia įgyjamos įmonės akcininkų gerovės didinimas. Vis dėlto yra išskiriama 10 priežasčių, kurios lemia susiliejimų ir išsigijimų sandorių sudarymą.

Sąnaudomis grįsta masto ekonomija: sąnaudų efektyvumas yra pasiekiamas mažinant skiriamas vidutinės sąnaudas vienam produkcijos (paslaugos) vienetui, išplečiant kurį nors vieną verslo segmentą.

Turimo prekės ženklo pagrįsta masto ekonomija: žinomumas bei institucijos dydis leidžia įgyti pripažinimą ir žinomumą mažesnėmis sąnaudomis. Tai specialios rūšies išlaidomis pagrįsta masto ekonomija, susijusi su paslaugų teikimo išlaidomis, tenkančiomis vienam teikiamos paslaugos vienetui.

Pajamomis grįsta masto ekonomija: organizacijos dydis ir turima didelė kapitalo bazė suteikia galimybę finansų institucijoms plėsti savo teikiamų paslaugų sritį, o kartu skatinti ir papildomų paslaugų teikimą. Tai ypač aktualu euro erdvės, kaip integruotos kapitalo rinkos dalies, kontekste, nes rinkos ir (ar) institucijos dydis bus vienas iš pagrindinių konkurencingumo šaltinių kapitalo rinkose.

Saugumu grįsta masto ekonomija: kuo bankai ar kitos finansų institucijos tampa stambesnės ir didesnės, tuo greičiau viešojoje erdvėje susidaro nuomonė, kad tokia institucija yra „per didelė, kad žlugtų“. Toks požiūris suteikia finansų institucijoms konkurencinį pranašumą įgyti papildomų išteklių ar sustiprinti kapitalo bazę mažesnėmis išlaidomis.

Išlaidomis grindžiama ekonomija: sąnaudų efektyvumas pasiekiamas siūlant įvairias paslaugas klientams. Toks efektyvumas gali būti įgytas turimas dideles fiksuotas sąnaudas, patirtas kuriant informaciją duomenų bazę ar kompiuterinę įrangą, perskirstant visoms finansų institucijoms siūlomoms paslaugoms.

Pardavimais (pajamomis) grindžiama ekonomija: ši ekonomija ypač pasireiškia bankininkystės ir draudimo sektoriuose, nes klientas gali gauti įvairių paslaugų iš vieno paslaugų teikėjo apsilankęs pasirinktoje finansų institucijoje vieną kartą.

Finansine diversifikacija grįsta ekonomija: pagrindinės finansinio portfelio valdymo teorijos rodo, kad esanti netiesioginė koreliacija tarp portfelio rizikos ir bendro portfelio pelningumo svyravimo sumažina gau-

namo pelno svyravimus, t. y. mažesni svyravimai gali padidinti akcininkų gerovę keliais būdais. Pirmu atveju tikimasi, kad galimos nesėkmės (bankroto) išlaidos gali būti sumažintos. Antru atveju, jei įmonė susiduria su išgaubtu mokesčių mokėjimu, tai tikimasi, kad ateityje mokami mokesčiai turėtų sumažėti. Trečia, pajamos iš įvairių finansų institucijos veiklos kryptių, ypač iš tų, kurias vertina klientai (jei egzistuoja ilgalaikiai santykiai su jais) gali padidėti. Vis dėlto reikia atkreipti dėmesį į tai, kad įvairovė ne visada gali sumažinti bankų nesėkmės riziką. Ji suteikia naudos ir atlieka teikiamų paskolų kontrolę tada, kai bankai veikia jau žinomose rinkose, tačiau, jeigu finansų institucijos nusprendžia plėstis naujose rinkose, teikiamų paslaugų diversifikacija, ypač naujuose sektoriuose, kuriuose bankai neturi patirties, gali sukelti įvairių problemų. Todėl diversifikacijos nauda yra ne visada teigiama.

X-efektyvumas: X-efektyvumas remiasi tuo, kad finansų institucija, atsižvelgdama į esamas paslaugų teikimo apimtis, nepasiekia maksimalaus veiklos ekonominio efektyvumo, t. y. ji turi pernelyg didelę ir sudėtingą sąnaudų struktūrą. Šis efektyvumo šaltinis dažnai minimas kaip vienas iš svarbiausių postūmių vykti vidaus susijungimams, kai susijungę du bankai gali lengviau koordinuoti savo veiklą sumažindami turimą filialų tinklą.

Rinkos galia: siekiant šio veiklos efektyvumo, finansų institucijos atlieka horizontalius susiliejimus, kurie sumažina bankų, veikiančių vienoje rinkoje, skaičių. Tai leidžia sumažinti rinkoje esančią konkurenciją ir padidinti pelno dalį.

Gynyba pagrįsta masto ekonomija: Pasiektas tam tikras banko ar kitos finansų institucijos dydis (kapitalo įtaka) leidžia apsisaugoti nuo kitų galimų tos finansų institucijos perėmėjų.

Taip pat manoma, kad šiuo metu ir ateityje susiliejimų ir išsigijimų sandorių skaičiaus augimą gali skatinti ne tik anksčiau minėtos priežastys, bet ir bankų noras išlikti rinkoje (Sood, Ahluwalia 2009), ypač sugriežtinus bankų priežiūros reikalavimus (Basel II).

M. Lambkin, L. Muzellec (2008) savo straipsnyje teigia, kad pastaraisiais metais vykusios konsolidacijos procesus lemia tiek makroekonominiai, tiek mikroekonominiai veiksniai. Makroekonominiai veiksniai yra priskiriami tokie veiksniai kaip didėjanti globalizacija ir tarptautinės finansų sistemos, kapitalo judėjimo liberalizavimas, finansinis reguliavimas šalių viduje, technologinė pažanga ir didesnė konkurencija. Prie mikroekonominių veiksmų priskiriama: paties banko vadovybės sprendimas sujungti arba išigyti kitą įmonę, siekiant padidinti arba išlaikyti įmonės vertę bei padidinti konkurencinį spaudimą kitiems

rinkos dalyviams. Manoma, kad mikroekonominiai veiksniai kaip tik lemia vykstančius konsolidacijos procesus.

Tačiau vykstant konsolidacijai egzistuoja ir kita dalyko pusė – ar bankai, siekdami naudos sau, sugebės užtikrinti tinkamas sąlygas finansų sektoriaus stabilumui plėtotis.

ES siekis kurti bendrąją rinką tarsi skatina konkurencingumą, tačiau finansų institucijos, siekdamos gražos, ieškos būdų, kaip mažinti savo išlaidas, stengsis įgyti konkurencinį pranašumą susiliejant su kitomis institucijomis ar išsigyjant jų, ir taip siekti veiklos efektyvumo. Tačiau toks finansų subjekto – banko – siekis ne visada gali būti suderintas su rinkos ar institucijų siekiu – garantuoti finansų stabilumą. Šis klausimas tampa aktualus vertinant bankų stambėjimo riziką (angl. *too-big-to-fall*) (Mishkin 1999). Todėl toks konsolidavimasis gali sukelti priešingą efektą, t. y. sumažinti pačios rinkos efektyvumą ir kurstyti antikonkurencinę aplinką (Sood, Ahluwalia 2009).

Kadangi rinkose vykstančius susiliejimų ir išsigijimų procesus lemia noras išplėsti užimamą rinką, perimti naujas technologijas, didinti veiklos efektyvumą, tokia veikla ateityje tikrai neaplenks Europos bankininkystės sektoriaus.

Siekiant įvertinti bankininkystės sektoriaus konsolidaciją ir ryšį su finansų stabilumu, buvo atlikta įvairių tyrimų. Vokietijos universitetų mokslininkai A. Uhde ir U. Heimeshoff (2009) atliko tyrimą, kuriuo norėjo išsiaiškinti bankų konsolidacijos įtaką finansų stabilumui Europoje. Jie nagrinėjo ES 25 šalių narių agreguotas bankų sektoriaus 1997–2005 m. balanso ataskaitas ir nustatė, kad bankininkystės sektoriaus koncentracija turi neigiamą įtaką Europos bankininkystės finansų stabilumui (tvarumui). Finansų sistemos tvarumas buvo matuojamas Z rodikliu, kuris buvo sudarytas iš įvairių makroekonominių, bankų specifikos, rinkos priežiūros ir kitų institucinių veiksnių. Atliktas tyrimas taip pat parodė, kad rinkos koncentracija turi teigiamą įtaką bankų turto gražos rodikliui (ROA), kapitalo rodikliui ir ROA kintamumui. Taip pat tyrimas parodė teigiamą konkurencijos politikos (rinkos efektyvumo) ir bankų reguliavimo (sisteminio stabilumo) ryšį Rytų Europos šalyse, tačiau ne Vakarų Europos šalyse. Taigi nors įvairios institucijos Europoje vertina bankų susijungimus efektyvumo ir stabilumo aspektais, tačiau Europos Komisija į tai atkreipė dėmesį, kai peržiūrėjo Europos bankų direktyvą (Uhde, Heimeshoff 2009).

Akivaizdu, kad ateityje siekiant užtikrinti bankų veiklos efektyvumą ir stabilumą reikės sutelkti banko, vietos šalies ir Europos sutarimo ir aiškaus reguliavimo

bei priežiūros vykdamą konsolidaciją, o ypač tokius susijungimų ir išsigijimų procesus, kurie peržengia nacionalines valstybės sienas.

Situacija Lietuvoje

Išanalizavus bankų sistemos konsolidacijos ypatumus Europos regione, nustačius galimas priežastis vyksti susiliejimų ir išsigijimų sandoriams bei pateikus Vokietijos ekonomistų atliktą empirinį tyrimą, šioje straipsnio dalyje, pasinaudojus atlikto tyrimo metodika, pateiktas Lietuvos bankininkystės sektoriaus vertinimas.

Atliekant tyrimą analizuojami 2001–2008 m. Lietuvos makroekonomikos ir bankininkystės sektoriaus rodikliai.

Kaip ir buvo minėta, pateikiant Vokietijos ekonomistų tyrimą, siekiant įvertinti koncentracijos ir bankų sistemos stabilumo tarpusavio ryšius, apibrėžti bankų sistemos stabilumą, buvo naudojamas Z rodiklis, kuris gali būti išreikštas pagal formulę (Uhde, Heimeshoff 2009):

$$Z \equiv \frac{\mu + k}{\sigma} . \quad (1)$$

Taikant šį rodiklį naudojamos konsoliduotos bankų balanso ataskaitos, apibrėžiant μ kaip bankų turto gražą (ROA), k – kaip kapitalo rodiklio (nuosavo kapitalo (akcininkų nuosavybės) ir turto santykis), σ – kaip standartinį turto gražos nuokrypį (turto gražos kintamumą). Z rodiklio reikšmė didėja augant banko turto gražos dydžiui bei finansinio sverto lygiui ir mažėjant turto gražos svyravimui. Kuo Z indekso reikšmė didesnė, tuo mažesnis banko veiklos rizikos lygis ir nemokumo rizika.

Taigi sisteminis šalies stabilumas t laiku gali būti įvertinamas pagal formulę (Uhde, Heimeshoff 2009):

$$Y_t = \alpha_t + \beta_1 c_t + \sum \beta_k x_{t,k} + \varepsilon_{it} . \quad (2)$$

Šioje formulėje Y_t parodo Z rodiklį, kuriuo matuojamas finansų stabilumas (tvarumas); c_t yra rinkos koncentracijos dydis, kuris, vertinant Lietuvos bankininkystės sektorių, buvo matuojamas kaip viso bankų valdomo turto trijų didžiausių turčių turinčių bankų dalis. Koncentracijai rinkoje matuoti gali būti naudojami ir kiti rodikliai, pvz., HHI indeksas arba 5 didžiausių bankų viso bankų valdomo turto dalis. Pastarasis rodiklis nėra tinkamas Lietuvos bankininkystės koncentracijos lygiui matuoti, nes 5 bankai Lietuvoje sudaro daugiau kaip 50 % (2009 m. pabaigos duomenimis, Lietuvoje veikė 9 bankai). Vektorius $x_{t,k}$ apima kitus kintamuosius, kurie yra naudojami šiam tyrimui. ε_t yra paklaida; α ir β yra parametrai, kurie turi būti įvertinti.

1 lentelė. Naudojamų rodiklių aprašomosios statistikos duomenys

Table 1. Descriptive Statistics Data

Rodiklis	N	Vidurkis	Standartinis nuokrypis	Min	Max
Z rodiklis	8	16,35	1,975	14,17	19,41
ROA, %	8	1,07	0,575	-0,15	1,71
Kapitalo rodiklis, %	8	8,33	1,214	7,03	10,05
Koncentracija (3), %	8	69,99	4,181	65,5	78
Realaus BVP pokytis, %	8	7,43	2,262	2,8	10,2
VKI pokytis, %	8	3,10	3,782	-1,1	10,9
Palūkanų norma, %	8	6,73	1,954	4,7	10,1
Paskolų portfelio pokytis, %	8	37,16	15,275	17,8	53,6
Realioji palūkanų marža, %	8	3,09	0,772	2,07	4,3
Paskolų kokybės rodiklis, %	8	1,11	0,618	0,56	2,55
Išlaidų ir pajamų santykis, %	8	62,22	17,367	39,9	85,88
Nerezidentų valdoma įstatinio kapitalo dalis, %	8	86,69	2,794	81	90

Analizuojant aprašomosios statistikos rezultatus (1 lentelę), pastebima, kad turto gražos rodiklis per 2001–2007 m. buvo nuo -0,15 iki 1,71. Šis rodiklis neigiamas buvo 2001 m., kai bankų sektorius per tuos metus patyrė nuostolį. Taip pat svyravo paskolų kokybės rodiklis, kuris buvo matuojamas kaip paskolų vertės sumažėjimo (specialiųjų atidėjinių) ir paskolų portfelio santykis per metus (%). Svyravimai pastebimi ir viename iš banko veiklos efektyvumo rodiklių – išlaidų ir pajamų santykiuje.

Siekiant įvertinti koncentracijos ir bankų sistemos stabilumo tarpusavio tiesinę priklausomybę, buvo atlikta koreliacinė analizė, kurios rezultatai pateikti 2 lentelėje. Koreliacinės analizės metu buvo analizuojami tokie rodikliai: realioji palūkanų marža (angl. *Net Interest Margin*), ROA (angl. *Return on Assets*), paskolų kokybės rodiklis, išlaidų ir pajamų santykis (angl. *Cost-Income Ratio*) bei kiti šalies makroekonominiai rodikliai, kurie daro įtaką banko veiklai.

Įvertinus koreliacinėje matricoje gautus rezultatus pastebima, kad bankų koncentracijos rodiklis labai koreliuoja su realios palūkanų maržos ir išlaidų ir pajamų rodikliais (atitinkamai koreliacijos koeficientas yra 0,96 ir 0,87). ROA rodiklis turi didelę neigiamą koreliaciją su paskolų kokybės rodikliu. Galima teigti, kad didesnė turto graža rodo ir gali informuoti apie blogesnę ar blogėjantį banko ar bankų sektoriaus paskolų portfelį. Nagrinėjamą Z rodiklį jungia stiprus ryšys su realios palūkanų maržos rodikliu ir išlaidų ir pajamų santykiu (atitinkamai 0,84 ir 0,91). Toks ryšys yra šiek tiek keistas, nes panašų ryšį turi ir koncentracijos rodiklis (didėjant koncentracijai bankų sektoriuje, didėja ir Z rodiklis). Tokį atvejį galima paaiškinti tik tuo, kad Lietuvos trijų bankų viso bankų valdomo turto dalis nors viršija 60 %, bet pastebima mažėjimo tendencija.

Pagrindinis šalies makroekonomikos rodiklis – realaus BVP kitimas – koreliuoja su paskolų portfelio didėjimu (0,7) bei egzistuoja neigiamas ryšys su rinkos palūkanų normos didėjimu (-0,57).

Nagrinėjamas kapitalo rodiklis labai koreliuoja su bankų koncentracijos rodikliu (0,75).

Regresijos rezultatai pateikiami 3 lentelėje.

Apskaičiuoti analizuojamų dydžių koeficientai rodo, kad egzistuoja stiprus nagrinėjamų dydžių ryšys. Iš taip pat aukšto determinacijos koeficiento matyti, kad gautas modelis yra tinkamas naudoti ir kad egzistuoja tiesinis nagrinėjamų dydžių ryšys.

Apibendrinant gautus rezultatus ir šiame skyriuje išdėstytus faktus, galima teigti, kad bankai ir kiti finansų sistemos dalyviai, siekdami masto ekonomijos efekto įvairiose veiklos srityse, stengiasi perimti smulkesnį rinkos dalyvį arba tokį dalyvį, kuris tam tikroje rinkoje turi tam tikrą konkurencinį pranašumą.

Tačiau toks veiklos optimizavimas ne visada teigiamai veikia visą finansų sektorių. Pastebima, kad egzistuoja neigiamas sistemos koncentracijos ir stabilumo ryšys. Atlikti Vokietijos ekonomistų tyrimai rodo, kad Rytų Europos bankininkystės sektoriuje egzistuoja tam tikri skirtumai nuo Vakarų Europos. Tai patvirtina ir atlikta Lietuvos bankininkystės sektoriaus analizė.

2 lentelė. Makroekonomikos ir banko veiklos efektyvumo rodiklių koreliacinė matrica

Table 2. Macroeconomic and Bank Performance Indicators Correlation Matrix

	Koncentracija (3), %	Realaus BVP pokytis, %	VKI pokytis, %	Palūkanų norma, %	Paskolų portfelio pokytis, %	Realioji palūkanų marža, %	Kapitalo rodiklis, %	ROA, %	Paskolų kokybė, %	Nerezidentų valdoma įstatinio kapitalo dalis, %	Išlaidų pajamų santykis, %	Z rodiklis
Koncentracija (3), %	1,000											
Realaus BVP pokytis, %	0,134	1,000										
VKI pokytis, %	-0,593	-0,647	1,000									
Palūkanų norma, %	-0,058	-0,568	0,762	1,000								
Paskolų portfelio pokytis, %	-0,443	0,726	-0,293	-0,682	1,000							
Realioji palūkanų marža, %	0,963	0,264	-0,704	-0,147	-0,373	1,000						
Kapitalo rodiklis, %	0,748	0,108	-0,661	-0,137	-0,416	0,841	1,000					
ROA, %	-0,694	0,476	0,105	-0,219	0,693	-0,560	-0,369	1,000				
Paskolų kokybė, %	0,689	-0,388	0,032	0,394	-0,658	0,518	0,226	-0,938	1,000			
Nerezidentų valdoma įstatinio kapitalo dalis, %	-0,419	0,458	-0,162	-0,496	0,622	-0,300	-0,156	0,843	-0,866	1,000		
Išlaidų-pajamų santykis, %	0,867	-0,426	-0,805	0,040	-0,702	0,909	0,906	-0,706	0,565	-0,526	1,000	
Z rodiklis	0,748	0,108	-0,661	-0,137	-0,416	0,841	1,000	-0,369	0,226	-0,156	0,906	1,000

Šaltinis: autorės skaičiavimai, remiantis Lietuvos banko, Statistikos departamento statistine informacija
Source: compiled by the author on the basis of Bank of Lithuania, Department of Statistics Information

3 lentelė. Makroekonomikos ir banko veiklos efektyvumo rodiklių regresinės analizės rodikliai

Table 3. Macroeconomic and Bank Performance Indicators Regression Analysis

Koreliacijos koeficientas, R	0,9928
Determinacijos koeficientas, R ²	0,998 56
Koreguotas determinacijos koeficientas, Adj. R ²	0,989 90

Išvados

1. Pasaulyje vykstantys globalizacijos procesai skatina finansų rinkos dalyvius ieškoti galimybių efektyviai valdyti turimus išteklius ir gauti kuo didesnę naudą. Finansų tarpininkai, ieškodami tokių galimybių, sudaro sąlygas rinkose vyksti susiliejimų ir išsigijimų sandoriams. Pastaraisiais metais vykusios konsolidacijos procesus daugiausia lėmė tiek makroekonominiai, tiek mikroekonominiai veiksniai. Dažniausiai konsolidacinius procesus lemia tam tikroje srityje norima turėti veiklos ekonomija, rinkos galia, X-efektyvumas.

2. Atlikti rinkos konsolidacijos ir finansų sektoriaus stabilumo tyrimai parodė, kad rinkose susitelkę finansų tarpininkai (didelė koncentracija) neigiamai veikia regiono, šalies ar sektoriaus finansinį stabilumą.

3. Analizuojant Lietuvos bankinį sektorių, pastebima šiek tiek kitokia nei kitų ekonomistų atliktų tyrimų rezultatų tendencija. Lietuvos bankų sektorius, kaip ir kitų Europos valstybių, yra koncentruotas. Tai gali ypač paveikti finansų sistemos tvarumą. Akivaizdu, kad šiuo metu susidariusi situacija rinkoje gali būti paskatinta per didelės bankų koncentracijos, kuri prisidėjo prie neigiamų viso finansų sektoriaus rezultatų.

4. Įvertinus Europos rinkos galimybes, vykstantį harmonizavimo procesą (ypač mokėjimų rinkoje), ateityje konsolidacija tik didės, didės bankų sektoriuje susiliejimų ir išsigijimų skaičius. Visa tai gali turėti neigiamą įtaką finansų stabilumui, todėl valstybės ir regionai (ES) privalo rasti būdų ir priemonių, kaip sklandžiai valdyti neišvengiamą globalizacijos procesą, reguliuoti būsimus susiliejimų sandorius siekiant efektyvumo ir garantuoti finansų sektoriaus tvarumą.

Literatūra

Berger, N. A.; Deyoung, R.; Genay, H.; Udell, F. G. 2000. *Globalization of Financial Institutions: Evidence from Cross-Border Banking Performance*. Brookings-Wharton Papers on Financial Services. 136 p.

Dermine, J. 1999. *The Economics of Bank Mergers in the European Union, a Review of the Public Policy Issues*, INSEAD: Fontainebleau. 52 p.

Dermine, J. 2002. *European Banking: Past, Present and Future*. INSEAD: Fontainebleau. 104 p.

EPC Roadmap 2004–2010. 2005. EPC, 7–8.

EU banking Structures. 2008. Frankfurt am Main: ECB. 53 p.

Financial Stability Review. 2009. Frankfurt am Main: ECB. 223 p.

Hernando, I.; Nieto, J. M.; Wall, D. L. 2009. Determinants of Domestic and Cross-Border Bank Acquisitions in the European Union, *Journal of Banking & Finance* 33: 1022–1032. doi:10.1016/j.jbankfin.2008.10.017

Lambkin, M.; Muzellec, L. 2008. Rebranding in the Banking Industry Following Mergers and Acquisitions, *International Journal of Bank Marketing* 26(5): 328–352. doi:10.1108/02652320810894398

Lietuvos banko interneto svetainės duomenys apie kredito įstaigų veiklą [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2010-01-15]. Prieiga per internetą: <http://www.lb.lt/lt/istaigos/index.htm>.

Mishkin, S. F. 1999. Financial Consolidation: Dangers and Opportunities, *Journal of Banking and Finance* 23: 675–691. doi:10.1016/S0378-4266(98)00084-3

Possible Effects of EMU on the EU Banking Systems in the Medium to Long Term. 1999. Frankfurt am Main: ECB. 72 p.

Schinasi, G. J. 2004. *Defining Financial Stability*. IMF: Working Paper, No. WP/04/187. 19 p.

Skinner, C. 2007. *The Future of Banking in a Globalised World*. Chichester: Wiley. 213 p.

Sood, A.; Ahluwalia, V. 2009. Mergers and Acquisitions in the Banking Sector: an Appraisal, *The Icfai University Journal of Banking Law* 7(1): 20–36.

Statistikos departamento prie LRV statistiniai duomenys [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2010 01 20]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1109>.

Uhde, A.; Heimeshohh, U. 2009. Consolidation in Banking and Financial Stability in Europe: Empirical Evidence, *Journal of Banking and Finance* 33: 1299–1311. doi:10.1016/j.jbankfin.2009.01.006

BANKING CONSOLIDATION PROCESS AND IMPACT TO FINANCIAL STABILITY

L. Novickytė

Abstract

Globalization promotes financial market participants to seek opportunities for efficient management of available resources and maximize benefits. In recent years, took place in the consolidation process is mainly due to both macroeconomic and microeconomic factors. Most often leads to consolidation processes in order to gain economies of scale, market power and X-efficiency. Market consolidation and financial sector stability studies have shown that concentrated financial intermediaries market have a negative impact on the region/country/sector financial stability. In the future countries and regions (EU) must find ways and means to smoothly manage the inevitable process of globalization under the supervision of future merger transactions in order to guarantee the efficiency and sustainability of the financial sector.

Keywords: bank consolidation, financial stability, mergers, acquisitions.